

ԱՐԱՐԱՏ

Ը. ՏԵՐ ՀԵՂԻ 4. 1850 ԱՎԱԼԵՐԴԻ 23.

Առաջնային Տեր տուոք :

Տեսիր, կամ Յեփիլս մայրապար Արաւաստի, հետ Արաց թաղաւորութեան ժամանակին եր սպազանձիան կամ ամսուանիսա քաշը - այժմ է և ուր բալօք քորչ զառաւաց՝ որչափ երկիր որ ունի Արևաց Տերութիւնը՝ Կավասաւ առջերու որդ կողմն. և Կոտայի իր Խշոնիք կամ Փոխարքոցի տեղի բնակութեան. Այս կամ Քառականի երկու երեսներ շնորհ: Յեփիլս անունը դարձ և եկոմ՝ Արաց Երեսի խորին, որ եւ առք, Ձեւանորոշեան շատ տար ծովեր կդատնին. և Արշակաւորութիւն անի Խուսաց բառու, որ կնշանակի շեր մակ:

Ա ախաւանի և Ա սմբաց Ժամանակազրոց ասունո՞ւ՝ Յեփիլս քաղաքը շնորհ Ա ախաւանի Պարգևալուն Խաչառու, Ք.թիստոփ Ա55 թուականին. Ա որդ աւալուն որդին և ժուանողը և ա տորոց յետքերեց իւր ամեռուը՝ Մայսեսային Յեփիլս, և պատեղ համատեց իւր Թագաւորութեան իշխանութիւնը. և այս հետեւ Յեփիլսը դատաւ Ա բաստանի սուրբ ժուանորութեան մօյրաբարպաց և ամեռանիստ. իսկ Մը խեթացան նաև Հայկակ Խշանաւթեան Վ. Շուռը:

Առաջնուն մէկ կրոյն Կամեաւ սարերն են և սարե բնակիչը. և մու հազնն որ այժմ Պարսից և Օօմանցոց աէլութիւններն կամ իսկ հեն Ժամանակիներուն և Հայոց աէլութիւնը կազը. Յեփիլս, որ պիս և բարբ Ա բաստանը մէծ համապարհի փշաց լինելով. համարեան Եւ միշտ սանակիրն եր լինում. Հայոց Յառաւորութեան Ժամանակը կամ բարեկամ, դաշնակից լինելով. կամ ենթաղըեալ, եշխանաւթեան

150.
աերոյ պնդրով, միտ ուղարքի թիւն է ու անցել ռարի բնակիչներին, և
Պարսից կամ Օրմանուց աերտեմինեւն և ոչ պատճառաւ շատ
անդամ բարութան է եղել և աւելի էլ. Օ արձնալի է, որ մին
չեց ցում ունի ուստի մասնաւու զարգան հետ շնորածները Ահեծ-
պատեփ թագում մէկ հետ շնորածն համար առաջնն հասուր համ-
խու հասդեմ մարդիկը, մէկ առաջ է դէւ և առաջան, կրակառուն,
ոցինքն եղակ պաշտեմ. առաջոր Վ. յա 533 է առջիս, որ Հայոց
Արշակունից թագուցու թէհան ժամանակից, կամ փոքր նիւ յե-
տու, շնորած հրամագումներու կամ երաշապաշտներու, միգունոց կամ
առաջ պիտի լինի, Աստմանոց իշխանութեան ժամանակից Վ. յա
Աստմանու ուրի է, որ Պարսից երեխն Ըշակունից Պարթեաւ
կամ ամենու անցելին, Առաք Վ. յա թագուցի ծնած ժամանա-
կին մէկ քանի առի առաջ և Ն. յա թագուցի թագուցին սրբանել
առաջ նենդութեամբ Ծանկի ձեռոր. Կարելի է որ այն ժամանակին
երբ Հայուսունու թիւն Աստման ուրի մեռք, Արաւանին նուած
դրցաւ, և երբ Հայուս Հայուսունու արաւան Հռովմանց ողիու-
թեամբ, Արաւանին էլ աշաւուցաւ. որովհետ Հրդառայ և Ա. յա
առորի ժամանակին, երբ Հայուսունունու տարած ժեցաւ Քրիստ-
ունակուն հաւառոյ լուսն, Ա. յա արաւանի թագուցը Միհրան, Առաք
Այս Վ. յա մէկ քարոզութեամբ ըստառընեցաւ, և Արաւանի մէջ
Քրիստոնի աշխան հաւառոյ ծննդութիւն Ա. յա առորի զիւած և
պիտիսուրուց և բահանաց ձեռքով՝ հաստատվեցաւ.

Վ. յա այս երկար ժամանակ չկանց: Ըշակունաց Պարթեական
թագուցութիւնն Հայուսունու ընդացու, այն ժամանակին Քրիստ
ութիւնն ընկաւ. հաշածանաց մէջ: Արագ մէկ իշխանն ըդ է լին
Ա. ազգէն, որ Վ. յա մէկ Արաւանաց Աստմանինի փետոցն էր, իւր մար-
թառոր իշխանութիւնն ուստիպատերու համար՝ Քրիստոնի ական. հա-
ւան ուրացաւ. շնորհ միգունուն նուր, սկսեց կրակը պաշտել և
իւր կիոցն որ է Ծաշան, կամ Ծուշանին իւր ձեռքով. աղանձ ց
Քրիստոնի ական Հաւառոց համար. օրովհետեւ այս Առաք կիմն
Վ. յա լուսն, մնելով Հայոց աղբէն, Վ. յա մէկ Քաջին Ա. աղդ մասց Վա-
միկանեան իշխանի զուսող, և Արքուն Վ. յա մէկ Սահակը Պարթեակ
Հայոց Հայուսունութիւնն առանձաւն, իւր ամեւնց նման շխանցու Քրի-
ստոնի ական Հաւառութեամբ. և կրակ պաշտել. համար Համար Վ. աղ-
դէն իշխանն աղան աղանէց շաբաւոր տանջնակալ. Վ. յա մէկ Վ. յա
հիեղեցոց մէջ ճամփակողութեան իւրանուն ցոյց են ապիս նորս գե-
րազմանն. և յիշաւակ ևս կաց զրած, և շեղմեռանդից համար ու իւ-

տառեղի է :

Արօվհեան Օժիմիկ քաղաքի պատմութեան մէջ անցուն զւուր ձայն բան չկայ, որքսն որումանի և ոմհեայն ուրդ երեսմէ է Եթիւն մեաց իւսութիւնը, և բառից ներ ընթաց, նորա մանրամասն պատմութիւնը Եթողուն այլ ժամանակին միայն միշենք նորա այտ մեան շնուռածցներն, սրբ որ հին ժամանակիւրեն մեացել են, իսկ որն որ նոր շնուռել են Ռուսաց տէրութեան ժամանակն. կամ թագաւորական ծափուք, կամ հաօպակաց:

Հին շնուռածց մէջ երեսի են, ո. Ասթուղիկէ Եթիւնցին, որ կառի Բերդ ուժ Եթիւնը, Հարշապակապետաց եկեղեցին օրոշեց համար, ոչ կառի Բերդ ուժ Եթիւնը. Այս Ասթուղիկէ եկեղեց ու շնուռթիւնը՝ հին հարիւր ննուուն և երեք տարի է. որովհեան շնուռ և Վրաստառի 125. խճ Հոյոյ Սթուարտին իժէ, եկեղեց ու տաճարը և թէ իւր շնուռածցը շնուռածցը՝ չէ կարել համարի նոր. և իժէ նորոցութիւն և պատուհել է շնուռածցն շնուռածցին մէջ, եթ նոյն հին հիմք վաճեն է շնուռ. Արքոն ուղարքի շնուռթեանց մէջ՝ հայու կը զանիլ որս նոն հին շնուռածց, բայց ի յիշեալ կրաս կառանին, և մէկ գունի հին հին շնուռ. և ի համեմայք որոց եկեւն յայտ չէ. Իյո եկեղեց անունն ակիցին և Ասթուղիկէ է երադուածեան. Հոյոստանի քարոզանդ ժամանակն ոց եկեղեցուն և առ են Գանձառակոյ կամ Ազունիս Ասթուղիկուր, կամելի է թէ և Եթիւնի Ասթուղիկուր. և Թյու Շառաւառց Ուաշնուոյք:

Եկեղեցոյ գլահէ աջակողմեան որսն ուրի կազմն կոյ քարք մուրաց վորուզրած յիշուռակի Այս յիշուռակն այսունում է, նոյն որ Եկեղեցոյ մուռնն երած է Ասթուղիկէ Եթիւնը շնուռն եղել է Արշակունյալ Հոյոյ եւսուր՝ Եթիւնցոյ շնուռթիւնը եղել է Զ. Թունն Հոյոյ. Իսկ այս յիշուռակարուն որպէս երեւում է, նենցամուսթեակը արթուն է. Իրջ յիշուռակարուն կոյ նոյն պատի վրայ դրան ներդիք կորդիք և այս տեղ զրած է. թէ այս Եկեղեցին ընկալ է Հոյոյ Զ. թուակունին. և ոյս մերժին թիւն հաստատելու համար, և եկեղեցին առելի հին ցոյ տալու համար, այն անզուղական որձանն եղել են.

Այս Եկեղեցոյ մուերուն Քաղաքականի Խշանի տանն, որ էր որդի Վերաբիշնալ Ամեր Խշանի, 1284 թուան, կեցել է Ասթուղի արքապետն Հոյոյ, Յովհան Եթիւնքացին կամ Խորդորեցին, որ Պարզ կառին, որոնին կրպաւատին, և յիշեալ Ամեր Խշանի կը որուիք որդուոյ Ասթութ մատի խնորանցն շորտերիւ է Եթիւնի Ա-

ուստանական ուսուցիչու դիբրեն, որ սովորած է. Առողջապահութեա, և
շատ ժամանակ իւր Վասուածարանական քարոզներն խօսել է այս
եկեղեցաց մէջն ըալուսպարա ձայնագիր աշքիստոնեցից համապ ձայն
պատճենավոր է ամեն Համակ Ճառ. ո. երես 272 պատճեն է զբում
" Վ. ու եղի, ամո ու Ալոր. Ա արդարականն Յայէ աննու Երփնկացուցն
" պատճ բառ պատճն է իւրց Դիմիքս մայրապալուք Ա յաց, ՚ի թու
" մին արցոց չ է զ. 1284 և աղաւ անու ՚ի տան Վնձի Խլիսնին
" Ճառց որ կոչ իւր Պարս Քարմատին, որդի զ տեր քաջ իշխան
" ան ՚ պարզց Շետան կաշենայ. և բառ իւրամ առաօտ և հոգելից
" զայդապատճենն ու քարոզէր անու յեկեղեցոց՝ զցը շնուրու եր
" Ամեն Լշանի հայու Քարմատամայր Եւ ՚ի մուռ նօտազի խօսեցաւ
" ՚ վիրց պրամէ բարտեաս արարաւագրարձնեթեանց Վատուցի և մա
" առ ունու յաշապո զարդու Երինից և շարժման երփնացին մարմանց
" և եղեւ ան սիրութելի յայտ բարզոց բաննն յոր առաւել հարեալ
" պրայ. Ա աղջ անի զաւարթամիտ պատամի, կրտսեր որդի Վնձից
" արաշեաց բազում թափանձանոք ոչ յայէ աննէն վարդապետ, յօրինի.
" պրայ ձնա բնի պահան ՚ի վիրց անց իւրաց, և շնորհել նիքեան ՚ի
" նշն սահմանց զնա և Ծամաննեն Եղիսկուորոց Ճառց Վրացիոր
" աւուցնու իւ. նա շարագրիոց զեթք մի խնճուտն բանիք. յօրում
" խօսի ՚ի վիրց Թաւր երինից, և շարժ մնա լուսուրոց, և կորզի
" ուսքեցաց, և վեղմանակց առաւց, և ՚ի վերց ոյլոց քնակն
" իրաց.

Այս եկեղեցաց համ թիւնն յոց է տալիս, որ Ճառց աղջն շատ
ժամանակէ. որ կեկիլիս քալարումն ընտիրուած էն օնէսի, ու Պատ
մութիւնն հարեւացի միշում է, բայց նշաններն ես ցոյց են տախի,
որ Ճառց բանկմեն սյս քազուրի մէջ հաղար տաքրց չափ կոյ իմա
զունք քան զայտ յատաջ բնակութիւնն Երեսում է. որ Բաղրամու
նեաց թաղաւորութիւնն որ հաստատեցաւ Ա յատուանի մէջ, այնուհե
տե Ճառց ազնի ևս սյս կովմեցի ընակիլցացն. և նոյս բազմութիւնն
որ մինչեւ յայտ մ են Ալուս, Եթի կոնդի, յաշտին հաստատում
են, որ այս կովմերու. հին վագեօթ ընակիչաց մնան են Այս ամենայն
զաւարթում ենք Կաթողիկէ եկեղեցաց հնութիւններն Առ ու ե
կեղեցն միշու իւր սրբաւասութեան մէջ մասցոյն չէ. Ըստ մնակամ
այլազգեր ոչն եկեղեցն քարտ. քանդ. և արել. և Ճառց ձեռ քին
յափշտակիւ են որդին որ մաշտամանի Վնձն Ծահ Վրբու և
կու. Ա բասառն 1617 թուին, և թէկիլիս քաղաքն առաւ կամքուզի
կէ եկեղեցն սրտիշեան. քերտի մէջն եր, միջնաբերդի նարբուզու

մօտ, և Հայոց ձերաւի պատշաճ շտեռու որ մենց, բարպատիսն իւնչը այն ժողովնակի Հայոց ազքին եկան քաղաքի մէջ շնորհին միւս փոքր Կոմիտիկէ եկեղեց չի, և անոնն զվան Կորուշն Վարուշն Կոմիտիկէ եկեղեց չի մատթիւն որ եղա. 1649 և 1650 թւուին, Հայոց ուր և ողթ, թւուին որդ պատճառ ևս ունի Արքայական Տիր Կոմիտիկի կի եկեղեցն շնորհած էր որդ Հրատարակի մաս որ կառու թուրքի մշտան, մեր Հայոց կամաց պարմեշտութեան ևր վարչում թւուր քաց մէջն անցու գարդ անել, Ենուոր համար Կորաշն երած ուղիւնի ունենալ քաղաքի մէջ, որ խարական Հայոց Թաղաքն էր, և կամաց՝ թուրքաց աշուն զուհամանն որ յարմար Կորաշն եկեղեց մէջ կան երեք մարմարին ևս քորի վոր պահ յիշտահներ, որց առջին 1649, առ Թաթին զբու և որո օրինակ, Աւրք Կուչը բարձեան մէ Քաղաքին, և Խողովցւն Քաղաքունին, և ուր ունի Թաթին, Խաղունարքն, և ճանապահ Քարքիսին, Բայզ բանտանին, և եղանակ Ըաղցին, և Օ ուրապին, Դ թուռակնեանն աղբ. Հայոց Արքորդն 1650 թւուին, Հայոց ուղթ դրան, Աւրք իւնու բազեաւաստ Աստու պիտ շո զարեցի, որ շնեց զ Կոմիտիկէ Աւրք եկեղեցին, յիշեցի և Վասուան անձն ամեն առջին ամեն.

Եւսպան, Աւրք իւնչ միշտահի խոր Աստու առականցաւոյն և իւր ուղթաց Վարուխունն ու ու ընար եկեղ կ շնորհեան Աւրք եկեղեց ցոյն. Թաթին ողթ.

Այս երեք քարի միշտահինն ուց են տամա ոչ որ Կորուշն եկեղեցն այժմ երկու հարաւան եկեղեցի է, և որո շնորհը եւու են Զա զարդեցի Արքու Եվերան, իւնչ Կորուք, և իւնչ Ասրուին. Հայոց Ճամանական նորող մէլ է, և վրացի նորուկաթիւնը քաղաքի քանութիւնն յառաջ միաւ, բաց Բաց Մահմատ իւնչ զարդ, կարստ եղաւ նոր նորութիւնը Արքասի, բարեւրաց մարդ վուց տաւքրավ, իւնչ Վարուքի, Ճառանուներու, Շերմանակութեամբ, նորու շնորհցաւ, բայսացաւ, մեջ արձնութեցաւ, և եւր իշխունաց գոզի, և Ճամանիսիւնց տաւատ ողակնեամբ երեմախան Վարքի է, Վարուխունն ժամանակի մեջցաւու, և ուղթ որ ըստ որի զարդարում է իւնչ Վարուքի պերկուրն ուղթ ևս ցոյն են տամա եկեղեց մէջն, իւր ուղթն չ եկեղամ կու ուղաւեց շնեն թաղփած, կամ ունչն մասացիւ է.

Բայց երբ որ Օսմանցին Վարուքի աղբին զարդ որին, այն հին և մեծ Կոմիտաց իւր եկեղեցն ևս ուղց ձեռքին պատամացաւ, և այս հետաւ երեւում է, որ թեափառ քաղաքի պերկուրն ուղթ ևս ցոյն են տամա եկեղեց մէջն, իւր ուղթն չ եկեղամ կու ուղաւեց շնեն թաղփած,

ընկաւ, բայց առենացն պարփակութեանց ժամանակին՝ այն Արթոզիկէ եկեղեցին մնամ, եթ աշխատ Ուստիոմ թուշտորի Ժամանակին. 1758 թունին կառասղեալ, ապրդ վէցաւ, և այն օրից պէս, մինչեւ Ազգա Մահմատ Խանի գահն՝ մեաց անմասու Աստ Ժամանակին. յն 1795 թունին միւս եկեղեցեաց նման՝ Արթոզիկէ եկեղեցին եւ թշնամեաց ձեռը ընկած. բայց էլի միւսանգամ շուատ մնացաւ. և երբ Ռուսաց Տէրութեան ներքոց ընկաւ Արքուտանը, այնուհետեւ ոչինչ փոփոխութիւն չունեցաւ.

Հայութական աշխատ

Ուշակ

Մինչ նընծեկ ես քաղցր 'ի քուն
Ի գործառան ծագեօր վացըւն,
Լուս զախորժ ձայնըզ, Արխակ
Խմհեզ քաղցրիկ աջմիւ երզնուի

Խ ձոյն ախորժ և քաջոյը
Օ մացըւցաւ անձն իմ բոլոր.
Վաղ լուռ Թջիկ կացեալ յահմուռ.
Յայց երթոնիկ կարձեկի զիս

Ընկ' գր երանի լուճառի,
Բնի միշտ զրտ ձոյն լուժի.
Ես թուզւի զաշխառչ և տուն,
Օ մացըւ, 'ի քայդ ձոյն ոլսուն

Վրդեօք և մոդ յանովովիմն տոն,
Ամինչ կոծեցց 'ի զերկ մահուան
'ի զիրկ մահուան 'ի մութ շիրմի,
Է էտ բաց ձոյն ինձ լուիլի

Հայութական աշխատ

1770 մայիսի Վեներաց Մասկով Գրամի թագավորությունը՝ մեծ յաղթառքի տակ խեցրեմու մէջ՝ Քառահայիս քաղաքը տռաւ։ Վուլուս պիեր հաւաքնակեցուց 1782 թվականի Արագակի թագավորությունը Արևոտն ավագանեցաւ։ Վահագորջ մասզելու և Արևի թիվի թագավորությունը անդրական իշխանությունը կազմակերպվեց։ Ենիւ մասունքները հետու Արագակի կողմանց կազմակերպությունը առաջին ը. որ բարձրաց իրան և իր հոգաւորութիւնը՝ Արագակի Անդրական թիվի հավաքածուն Ենիւ շերքու անդրական ը. Ենու աշխատանքուն 1797 թվականի քաջարը քանդ վարչությունը երկար աշխատանքուն կազմակերպությունը առաջի Տեղությունը մէջ։

Երրորդ տարբեր յէտ 1792 թվականին 26 եկամ թափթիւ Լիներալ Մասկով Լազարեվին, և հետո բերեց մէ երրորդ Լիներակի գունդու (ապօլի) և զոր թիվը Վան պողուն առաջ առաջանահար Լազար ընտառամբ, այս մասունք Արևոտն Արագակի թիվի առաջանահար և կամ թափթիւ բազուցուն հաստատ հաստերու։ 1800 թվականին ապօլի 23 եկամ Լիներալ Մասկով Գրամատիկի Արագակի թիվի պատուածուն աշխատանքուն կազմակերպությունը։

Եթէ 1800 թվական, "Դեկտ." 28 մասնանեցու Ավարտի թագավորու ժամանակ Արագակ Ա. Հրամարուակ հանէց, որ Արագակի մասունքի Արագակ Արագակի թիվի հանու 1801 թերու։ 12. Այսուհետ Արագակ Արագակի առաջանահար Հրամարուակ համարեց որ Արագակի մասունք Արագակի թիվի զաւոր, Գուտիրիկ Արագակի կարգ և շահագութեարու։ Լէ յարեւանակ Արագակի յէ

1802 թերու։ 12. Լիներալ Լէ յարեւանակ Արագակ Անդրական կարգեցու Արագակակ Արագակի 1803 թերու։ 1. Եկամ Անեսու Ծիցանակութիւնի թափթիւ Մարտի 9 թիւը և Բեկարամը հաւաքնակեցան Հանիքի 25 վարժաւուն շնորհցու թափթիւումը։ Եթէմ։ 22 Անեսու Ծիցանակութիւն Գանձու վայր Դեկտ. պաշտեց քաղաքի թիւ թերու 1804. Յունի. հ. ուսաւ Գանձու քաղաքը, և անման դրէց Հրամարի ստորոտ։ Գանձու պաշտոնն պայուցը զիկ։ 2. Մին կուեցու։ Եղանակ Արագակի Վարչական հաւաքնակեցու Արագակ Եղանակ 25. Խճի թիւնու Եղանակ Արագակի թագավորու հաւաքնակեցու վայր։ Արագակ Անդրականի ու ծառակու յազդու թիւնունը արան։ Արագակ Մարտի 20. Արագակի Վարչական յազդունը. յուլիս 27. 1805. Օրուստան սիկոր պատուածուն յազդու Վարչական Եղանակ Եղանակ անն արքեց. 1806 միարժութիւն Տ. Բարզուաց մաս նենակ թեամբ սուրբքուն։ Արագակ բանին։

1806. յունիսի 2. Խներալ Օտթեմիանութիւնի Գյուղի Պատգութիւնի կարգվեցաւ Առաջարկութիւնը և մասնաւութեամբ յազդէց Պարսից և Տաճկաց.

1808. մարտի 5. Խներալ ու Առաջարկի Տարմառվ կարգվեցաւ Առաջարկ Արտասահմանը.

1811 Առաջարկամշերի ամսին Խներալ Տարմառվ յանձնեց Կրոստ կազմութիւնն Խներալ Լէյտենանտ Աշուղից Գյուղի չին.

1812 Փետր'. 16. Խներալ Լէյտենանտ Բախչանի կարգվեցաւ Կրոստակաց Արտասահմանը.

1816. Հունիս'. 12. Խներալ Լէյտենանտ Երանըրին կարգվեցաւ Կրոստակաց և 1817. յունիսի ամսին գնաց գետպահն ի Պարսկաստան.

1823. Հունիս'. ամիսն մինչև ՚ի 1824. Փետր'. ամիսն Խներալ Արմագան հեազդութեամբ Պարագանուց.

1827. մարտի 26. Խներալ Վահագուստ Պատկերիչն ի կարգվեցաւ Պարագան Հայաստանութեամբ Առաջարկամշերի բանակի: Հունիս'. 1.

Երեսնը առաջ եցեմ' 16. Պարագան Վահագուստի հետ առաջ թիւն արաւ: 1828. յունիսի 23. առաջ ՚ի արա քաղաքը: Օդուու': 15. առաջ Անապանութեամբ 1829. յունիսի 27. առաջ Ադրբեյջան 1831:

Վարդիկի 28. հրաժարվեցաւ Լէյտենանտն նարու պարագանութեամբ ժամանակաւոր յանձնեցաւ Խներ'. Վահի', Պանկրօստիկի վիճակ:

Հարաբեկութեամբ

Պատմութիւն՝ ՚ի Բարդմառնու ըստուց:

Խներ ու կանխա ուղղ էնդաս:

Մէկ գոռընչ իրոց համոր սալցութիւն էր արել՝ որ երբ ուրբանթիւն ժայռավելու մաս կուզար, միշտ կամեր այս խօսքը ինչ ոչ խոնչու ուղ էանչու Անձէ որ կառաւահի որ՝ մէկ համ կենչել ուղարձն էթիւն կառնու. մէկ քանդայ, և եւր ուղարձնուին բանց կամ և Խներու որ կուծը ակրածին այս խօսքը աղջու կընի, այսպէս և զարիչ բերդին քաշտան քաղցը կը թէւաց, վասմարոց գաւրիւու ունին որ եւզ ինչ դուռը, և կիւն ունենալով մարդն և որդին հանուսպարհուց ու թիւն մէջ, նոյն սերպն զարդիչն երես չի դարձնու: բայց վիր-

Հայոց երբ որ կրտեցաք դաւրինի՝ աներեառ թեսէն, մեկ դեղու
բաժնոց կուտաց. և զատցիշը քավճան առնելու ժամանակը՝ եթի ոյն
խորք կատէ. նու ոչ չոնի՞ւ մեղ չոնի՞ւ Դաւրիշը քաղաքէն որ գուրս
կերպոց, կը զատահի այն ինչոց մարդուն և որդեւոյն որ ձևալուց
վաթենին յերա էն զատառմ. և երբ նորա պատ տոպրովին բան են
ու գում, զատցիշը միամուռ թեառն ոչի գեղած քավճան է տալիս
Դամարտը օրդնեան եղը որ առում են ոյն քավճան, ակում է դեկին
ներգողծել. հայու համառման տուն և կարպանում են պատմի,
թէ լինչուս քավճան գաւրիշի տոպրակին տան, և ոցնազէս հիւան
զարցն. Այս ժամանակն իննեւ զատցիշը անամն մրացը, ըերէց, և ի
մացաւ որ, նու որ արաւ՝ իսկու այսու.

Դաշտու Դաշտունաւ

Լաւուց

Եզուց, եզուց, ոչ թէ էս օր,
Եզուց կ'ասէ ծոյլ մարդք,
Եզուց թէ կ'աւզ՝ ինի աօն օր,
Ես կանեմ ամէն քանը.
Եզուց էս օր՝ ովտի հանգչիմ,
Եզուց բանքը կրնկիմ,
Եզուց չեմ ուզի՞ ծոյլ քանը,
Եզուց ովտիմ զըսնալ,
Ես որ մէքիւ ըստ խորամ,
Եզուց ովտի առարտ կուտամ,
Ես թէ նոյ է մասմած,
Ենչի՞ համուն չէ էս օր,
Երաց կանեմ միւս քանը,
Ես բանքը արա էս օր,
Երաստու որ՝ ամէն օրինի,
Երց իր համուն ջոկ ջոկ բան
Նոյ շնուիքը էն քեզ մըտաց,
Նոյ որ որրեծող, է ոլործուն,
Ու որ մէկ քանի զաւ շնուիքա,
Երաւու համուն ալորց լցու.

Ծեռոց էլ թիշ պատրաստել եւ,
 Վա չգիտեմ՝ աշքի բյու:
 Թէ որ մէկ մօրէ՝ չերթոց տոաջ,
 Վա միշտ յետ յետ է զընում,
 Օր ըստ օրէ՝ կեսանցն է անցիում,
 Անկոտակածի և անդորք:
 Քամն. Նրանն առեն բողէ,
 Ժամանակը՝ թրուումէ,
 Մերը էն է թիշ որ ունինք,
 Եւ մենակ առիշ կարենք,
 Մերը մենակ այս համբէն է,
 Ըստացոց միշ՝ յոցանի չէ:
 Ես սքհամթը՝ որ ձեռիկ է,
 Կամ պատրիք իմոցիք.
 Ընի վայրի անը՝ որ թրաւումէ,
 Երաւցին հետ՝ մի՛ փոխիք,
 Թէ որ երաւցին հիմովես,
 Ինչ որ էն օր՝ կարող ես,
 Ըստ ժամանակ՝ կու ախտուս,
 Գրիմիք հասար՝ վայ կրտսուս,
 Մեր կեսանցը՝ ժամանակ անի,
 Օրէ թալ զուր շքերչի

Ա բայց աղասին իոր առ Աղասին

Խրանի՛ թէ մարդ՝ որ եւր ձեռգոցին մէկ բարի երաս բի՛,
 Պահէ պատի մ.ջ. այս խուսան նորս քաղց աւորութեան մամանին
 Արթիւորութեան պատճառ կիմի, իսկ տարրութաւութեան ժամանակին
 Երա և արակին Ծննդոր երթեր իւրեաց զաւուց վաս իրաւուն
 Խարող առը ։ Ա առ ողնոսի կարող նու զաւանէ, բայց վաս և չոր
 ու օսկե չին կարող աւունէ ։ Վարասուի՛ որ ձեռցը չունինան բա-
 ւակնա զիուն-թիմ՝ որ կարող մասն իւրեաց զաւուցին հարկաւոր
 Հնիեցը սորբինչի ։ Բայց ան ցինք պահպի հոտոցը որ օրդւոցն անն թէ
 պատվիթին արեց, իսմ թէ արքունիթիւնն ուն և ։ Ըստ մազան
 առանձ բան է, որ հնուց աւրեաց կամ պահպանթեանց տեր իւ-
 շելով, միշտ օրթունց զաւուց նուստ նու առեւ որ արքերունիթիւնն

կամ ոյնպիսի պահպառ թիմերէն հեռու կնառք նոցո խրառուց ոկիզօն շատ աճածամ ուս է լինում. ո՞րդիք՝ մեջ մի նմանիք, մեր արածին մի նոցիք Ի՞սոց թէ ծառը ընդ առաքնէն; նոցա խրառն էլ, և օրինակն էլ, էպեսնց գուակաց հոմար բարի կիմին, և ու աւելութք պարուաւոր էն պանզիսի խրառներն օրին Վասուանաւանդ օքնէք՝ պահնել:

Ազատանակին և Յաջուղին:

Անելին կը դիմուն, պայմանից քուարուն մեկ մեծառուն խութացի տիտիք Օվուուա. մեծ վաճառաշահ առաւուրսի իւր անունն արտ ծառուցնել է օ, մինչև որ թագաւորին հանօթ մարդ էր դարձել, և անենան իշխանաց և մեծառնեց ովելի էր և առաջնուն անենեցնեն կրպառուէն նորու և կայսերակառեն կուսակի իւր կիւն և՛ սրանց թի դեղուցն էն եւս և պարկեցուածնեն պատճառաւ. ամենեցն արտ առելի էր, և բնակէտ էւր անուն Վանու էր, բայց էր քառաւոր կերպարանաց համար Վագուանից կիւնէն, որ կնշանակի Առ մափառ. Վայ բաղդաւոր զուտակցոց շատ տարփն ամեւանութեան պատուին էն երկու զուտակցոց և՛ որդի անունը Վագրանիկոս, և ունան գուասոր անունն է ամիսաւ երկուան էլ գեւցցիկ. Վասուանի երկերան, իրեանց ծառաց ջերմեանդ, իրեանց ուսնան հետամասու, բարի իրթութեան ցանկացակ, բարի բնիկերաց սիրու. Օնուոր այս երկերանց առաջինի վաղքը անմերլով ուրախանումնէն, և Վասուան գանց տարու ժամանուէն սկսումնէր աշքերու մեջն արտասուրի կա թին վաղին. Վագրանիկոս համաւ տասն ե. եօնեն տարին. ինչ լու միոց գեր ևս ին տարեկան էր հացըն ուցու կրթութեան համար ունին չել ինուում. և եօրեց մեկ օհարլուններ չեր թեղում և անց խօսուու, և ոչ մեկ առաջինական գործ տամաց զայսիթեան և բացարեցւթեան Վանաւանդ. երբ որ ունառումնէ թէ որչափ սի ռով և շերեւաւնուութեամբ բնուանում են իրեանց ազգաթիժաց մեջնէն կարու աղքատներուն. Վէկ աղքատ աղքական ունենին, որ առաջ ստիպ կուպար պուց ունենի. Վայ երեխուրը ուրախանութեամբ կ'երթոցին առաջ, ձեռքերն կ'ըսէնին, ներս կ'ըսէնին. Կարսուէնին, և անենան կերպի, գոյս մարդ ուրեց. կ'ըսէնին աղքն որ կ'անս նէց գոյս ողղպիսի մերը և ջերմեանութեամբ և կառեւցու Վինը, ուրախանարով կ'անէր ողղիք, լու իւղիք, որ ողղու ուղարկն ինչ առ ջշառուց. Վայ ևս տասնել զոյս կ'յարութեր, որ ոյս ուրախանին ու ընկն Վանաւանդ որ աղքատ աղքադանը միշտ աղքատ եղած չէ արմանակու շուր յաջուղի մարդ է եղ. Տայց յանու մասնակու-

160

թեսն պատուհելով՝ ըսկել է յետին անձնելութեան մէջ ։ և թէ սէտ Օդրուսու շատ հետեղութիւն է արել, բայց չ։ կարստացեր տարի վերց կանգնեցնել ։ և այս սնանկ աւքասոր՝ տեսնելով որ յու ջուղութիւնը կոմին հեռացել է, չ։ հանգնակիցն ոնդիք բնադրեամ շարժի, թոցը է առել ։ և իւր մինչուին յանձնել է Աստուծոյ նա խախտանութեան Բատուծոյ ողբրնութիւնն զրա համար մէկ առանձին ցու ակցւութիւն է գրել Օդրուսոփ արտօնմ, որ նորա աշքաստու թե անմանակն միշա ազնութիւն էր անում, Այս առաքինու թիւնն ինչպէս ժառանգութիւն տնցաւ և Ենդրսինիուսի պիտին լուց Աստուծուն ու աղքատակիրութիւնն լու է. հօրն առանձ մորքի մէջ ուղարկէս մաս, որ երբ ող տնանկին մէկ բան կ'բաշխէր, կ'կազծէր թէ Աստուծոյ ձեռքը առելց Ռոցց Աստուծոյ խորհուրդն անհատ և անքնակի է. մը կատ. թէ սցավիսի պայծառ առաւտեն յետ մինի թուխոյ և մատիզարուս որ. մը վ'կրարծէր թէ ացավիսի առարդինի մանկութիւնն և պատումակրութիւնն կ'փոխին անառակ երիտա սուրբութեան Ո՞ւմ ը ազգաւուրութիւնն մինչեւ վերջը մասցել է. մը ամ ճրողը մինչեւ լուս վառ կ'եցել է. Ա ջորակ քամիով խցանաւ արն առաջ եր զնում. զիշեց յանկործ ներհանկ քամի, նաւը բնկաւ ով կոծութեան մէջ առնեն ցուն հաւասար հառու տարագաղուութիւնը Ռոցց առ Աստուծոյ կամին էր, որ կոմճնում էր փողձեւ սրանց։

Հայուանակիրան ո՞ւ պա նետին։

Աշուան

Լուսն յապտղուս Հնապատ

կոմ

Ամ ինտենտու

Խոզի ըսկ որ մա ծուռանին ամից զը,
Վ'կը կըս ունի, ուսում է լու կերպէսոր.
Ասոց երթում, ուսումն նորս կերպէս
Ամանում թէ գըրդ է խոյին առանց.
Հրաբր մըտում մէկ իշխանին հայաբնը,

Առաջ տեսաւ մէկ տեղ կիրած տան տղը
 Ալուս փորեց՝ գլխավ չօքը՝ ու ցեկը.
 Օ առ գցաւաւ քաշնա նկաւ իւր տեղը
 Խակցն եկաւ մէկ ուրիշ խոզ հորեան.
 Հարցուց թիւ կար, իշխան տանը խոյեան.
 Ո՞վ պետէ թիւ բոնչ կերակուր դուն կեցար,
 Թիւ լսեցը թիւ խասչար բոնչ տեսար
 Արնիքենց ոյզ եսդը առեւց պատուիքան.
 Խողեմ կըեմ պատեր հովհա մեծաւան,
 Առա են առաւ խալիք թէ նա հարուանի.
 Առ կերածը հուսած ցեխ է ու աղը է,
 Վայէս շատ մարդ ոցըց լու գործը չի տեսնիք.
 Վէջէն մոյն մատերան կառնե խրտիք.
 Եւ կերածէ թէ նորա միշտ աղ գործը,
 Միացն վատ են, և չոնի երմեք լաք.

Օ Հայութական

Հերակլ Օհաղաւոր Արաց մէկ որ Միլախար Յովհեփի հետ
 շինազարու ժամանակն, եղաւ որ հասաւ քաղաքի գուան քաղցիցաւ. և
 յանաւով հայցու Միլախախարն. կերակրաներու մէջ՝ ո՞ց կերակրաներն
 է միշտ պատրաստ. Յովհեփի տռանց յերկար մասները՝ ասաց.
 Եւ բարեզն յան համարի տարի անցանելէն յետ, միւսնմդամ նոյն գամնն
 պատահերով՝ եւսպասորդ յանկութ հաջուց Յովհեփին. թիւնով:
 Օ գաւոտ Միլախախարն խոկցն սրտառախանեց, տղը հոյեւ, և սկսուի
 հոյուն.

Եւ այսին կառարու, որ հին ժամանակներում Երեելի Քեր-
 Եւունիրու ձևուուն եր, ոյժ մ Կախուահմանաթիւնն առաել է և
 հատուրակ մազդոյ ձեռք, մանաւանդ մեր աղբի մէջ. Ի հարկէ մեր
 աղբի մէջ այժմ Մովհեն խորենացները և նորա նմանները չկան.
 Եսցց հոգին նայի և Տարանց լի գուաւ չի խօսեցնիք, Ըստաստան թղա-
 ուաւ իր խօսեցնէ, Վայէ լեզուաւ է առած մեր նոր տաղաշտիքի բա-
 ները. ինքն յաշնի է որ մանկութեան ժամանակն ուսումն առած է:
 Եսցց աղմամ արեգակն լուսնն կալու մայրով՝ Յովհեփի կառարու արան
 է ձևաքը առել: Վայուն որ աջափոխ հաղւալ և միորով լուսու որ
 մարդը պարսկու պահնիք լինի հանդիպած:

Արքելիք անկաջ տղեր մէկ փառք ենչ բան եմ առում:
Ում երեմն աւելում եմ նրբան սիրտիկն եմ առում:
Ոյ իմ անմիտ խերսցըն ամէն հոգեց ջօն եմ առում:
Արքածի ողեղ քրոսածի զեղին բընակնեն եմ առում:
Խակ բրուկն գիշեցեկներին դիամետոր մասփառն եմ առում:
Առումն մարտացը գուշն սիրու առան եմ առում:
Արար չիստոնելով՝ եւ ինձ զարքարն եմ առում:
Արփշի աչքի եւ զին միւն ահա պերան եմ առում:
Երեմն պանց համար եւ ինձի անբան եմ առում:

Արքաւիւմ քեշու անեղը փառք, անունը շատ եմ ուզում:
Բարիկամբու միլումն մատ ուղուս մատ եմ ուզում:
Հողուց և ծշմարխու ուրին ինձն զատ եմ ուզում:
Անուսի սէրի մերաց կանգնիլը հասուստ եմ ուզում:
Արքանեաց երսինենուց սիրու համաստ եմ ուզում:
Խանից ամել խոտզին մուրային ազբուս եմ ուզում:
Եյուներ խոցուստիւն՝ և ամել զանգստ եմ ուզում:
Վափիկութեան աջազութեան ամէնը ինձ մօտ եմ ուզում:
Վաղցի զեղեցկութիւնը՝ միշտ ուսուց ինձ պան եմ ուզում:

Ըստմեմ հիւ մի բանով սրոււմը մատիառ չի թողամ:
Ռուբն ինձ մօտ ժաղումն իւ թօննիսզն ակ չի թօղամ:
Քոնի որ ամսաբացը բաղջիս զուռը փակ չի թօղամ:
Չ անդ անեմ իմ շաքուռը դարդը ոտի տոկ չի թօղամ:
Ը շապահի սիրահարի սէրին բուլմուկ չի թօղամ:
Զարին չար հաւուցանեմ նարզու նրաբառակ չի թօղամ:
Բապրասեմ հրանցեմ ոչ մի գործ անցակ չի թօղամ:
Ըստ ճառագույթ ունենամ բնաւեղ աշումնակ չի թօղամ:
Ուգժորիք, ոչ երկորչ մահ և ոչ զատառատան եմ տում:

Իս կամօցա եմ կորմաւմ բնչ ասեմ սղոյեցք սաստանին:
Միլիթ չեմ եւ նիսնուզ այն տեառըն տոսած ուրձանին:
Ետա ինձ հուրնուժութը թօնչափի պիսի միաբանին:
Արգու վասն իջ մահուցան զիք ատէ Ենմահակոնին:
Միւր նախաչօց մերզոց մահովն եղաք նրմանուլը Քանանին:
Ետի Տէրը աց արաւ իրս սրատիեր տիցականին:
Վազաւզիք չեմ ուղեմընեա ինձ պարտապան եմ առում:

Դաւ գիտեսիմ Արարիչ, օրովհետեւ Տարըն զու և
 Քանի մեղքը որ մահանում էլլ Աթեադորյա դու ես
 Անդադիմ, կամ անկանում կանոնաց Հայոց դու ես
 Մի դատեր ովզ ազու Են եռակի խեռանոց Բարերարը դու ես
 Սուրբ Ճեռորդ եմ սրարած հան. Ըստիարարը դու ես
 Ամ ծածուկ անհակառակ իմ Ամայի սարը դու ես
 Լսելով չպատճենք առեմ՝ սկսահարը դու ես
 Հու չունիմ զեն ոսովին յուղթերց առարը դու ես
 Ծո տառապեալ Ծիբին եմ. էս Խոսքը Եղեան եմ ասում:

Հանկարիչի:

1

1 եզու չունի կը խօսի,
 Տօրբառ չունի կը ձայնի.
 2 մին մարդու ամեն տան
 Միշտ անդադ այ հոր կանչ.
 3 այց գիտ արթամոր մարդոց պէտ
 4 Եկ հատ ոտով կը արարէ.
 5 ուահներէն թափուածը.
 6 արդկոնց հավունին սրբունդն է:

2

1 նից անկինդուն է ջնջին բան,
 2 ձեռ ունի, լւզու խօսկան,
 3 ո՛չ ունեց չուսու յուսու վաղկան,
 4 Այց նու այցը ժաղել կուսոյ,
 5 Նա ՚ի իր մօտ բաշնլ ջանոց.
 6 Եր բնաւնի քոց չի թանի.
 7 մինց սցնուե մէկ ձիգը ունի,
 8 Օրով մարդը չուսու կ'ազատին:

3

1 անսովին փոյտ է
 2 կողմիքն ջրէ,
 3 Որոք փախաւ
 4 Ասորին ընկաւ

Պիճնեմ կ վասու և կ զրու,
Վագր ինձնոտութ և զուտքի,
Եւս անապօր էմ, ոչինչ եմ
Բայց յառենոցի ինչ էմ
Աչ համամ, նորադիմ
Աչ բարձրափամ, ոչ համամ,
Երածի, եի, և եղեց
Յարդ մանե միս զի՞նչ ընկեց

Բառաշախ:

Աչ հոգ դիսէ և ոչ վաստակ,
Վազոր անտեր ոնտեր թրուշնակ,
Աչ քըրախնջան ողըն ողնջի,
Վահաս լինի հիւսել ըրբայն,
Մասուել ըցցաց յաս նիչ ծառոց,
Բնոց Գառ այդուն ձաղման տրիւց,
Զոյնի բնութեան ունեն գիւնի,
Օթեւ թօթափէ և յերդ կանփէ,
Ծղեւո գորինան կեցց լնութեան,
Են ամսամ դայ ջերմացնեան,
Եւ մշտ և ող սմեծին ամին
Բերէ աշուն անապանին
Աիցոն ի մազպիսն յաս և ձանձրոցի,
Ունչնակն ի բաց յերկից սնցցիժ
Ի ծաղ ջերմին սմոր քան լուծով
Յըրտալ գորինան թըսչի փութով.

Ի մասն

Տօնիս:

Անձնատելութեալ:

Տովութեալ. Սեպտեմբեր 23-ր 1850 թաւ.

Պետօր Հայութիկ Ի. Օրեևի.

Հայութիկ Հայութիկ Ս. Գալիք. Պատուանին
Ի Տարութեալ Տեսակ Գոհերեւալ Պատուանին